

de licht en gat onomwonden zijn bewondering te kennen aan de omstaanders. Met die figuur waren wij vertrouwd op onze Gouwdagen. Hij trad er meermaals op als spreker. Prof. Carnoy was ook gedurende lange jaren de eerste voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oost-Brabant. Onder zijn leiding hielden wij o.a. de welgeslaagde Gouwdag te Diest.

In het tijdschrift stelde hij steeds groot belang. Vooral de toponymie en dialektologie interesseerden hem.

Met Professor Carnoy verliezen wij een groot taalkenner, een groot professor, zelfs een groot Brabander en een grote vriend van «Eigen Schoons»!

GOUWDAG 1961

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het genootschap, zal de jaarlijkse gouwdag te Bussel doorgaan op 1 mei.

De ontvangst en academische zitting worden voorzien op het stadhuis zelf, waarna een bezoek aan het stadhuis en de bijzonderste gebouwen van de stad zal plaats hebben.

De leden worden verzocht 1 mei vrij te houden en talrijk op te komen. Nadere inlichtingen volgen.

ABONNEMENT 1961

Wij verzoeken onze trouwe lezers zeer dringend hun abonnementsbijdrage (130 F.) te willen storten op P.R. nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

De abonnees die hun bijdrage voor 1961 nog niet betaalden worden vriendelijk aangemaand dit *zonder verwijl* te doen. Hartelijk dank!

Mansionarii, Meiseniers of Kossaten?

Twee verhoudingen met het abdiarchieel van Grimbergen uit 1223 en 1125

Al wie zich bezighoudt met de studie van de oude domeinen staat bij het lezen van de zeldzame oude rechtsteksten in verband met dit probleem en meestal van voor de 11e eeuw datgetekend, voor heel wat vraagstukken vooral in verband met de terminologie en zit ineermaals verveeld met de juiste betekenis van de gebruikte woorden, vooral wanneer het er gaat om de rechtswaarde te bepalen. F.L. Ganshof, P. Bonenfant, L. Verriest, J. Dhondt en L. Génicot zijn de voornaamste auteurs die zich hiernede bezighielden.

Een vrij ingewikkelde discussie ontstond rond de term «*mansionarius*» sinds G. Desmarez in zijn werk «*La Colonisation franque et le Systeme agraire en Belgique*» in verband met het domein van Sint-Pieters-Leeuw uit de «*Donatio Angelae*» zelfs besluiten trok van etimografische aard (1). Deze «*Donatio Angelae*» is de tel besproken (2) notitia, volgens P. Bonenfant op gemaakt rond de jaren 1000 op grond van oudere gegevens (3). Zij maakt deel uit van een 15e-eeuws handschrift, bestaande uit een eerste deel, dat de rijnslieden van het domein opsomt rond het midden van de 13e eeuw en een tweede, de eigenlijke notitia van rond 1000. Hierin komen allerlei rechtsbepalingen voor omtrent het statuut van de houders van mansi en andere lieden, *solvagi* genaamd, die geen mansus hielden vanwege de heer.

P. Bonenfant weerlegde de opvatting van G. Desmarez als zouden de *solvagi* van Sint-Pieters-Leeuw een afzonderlijke kaste geweest zijn, vrijgevochten, een soort vrijstaande politiemacht. Aldus hebben *solvagi* en *mansionarii* niets gemeens.

Interessanter wordt het wanneer P. Bonenfant in het domein «*cossaten*» of *lites* naast *mansionarii*, *meysenieden* of «*masuits*» vindt (4). Hiervoor wordt naar de «*costuymen*» van Leeuw uit de 14e eeuw teruggeroepen. Daar hebben wij «*meyssemede lieden en cossaten*». Meisseniers zijn de opvolgers van de *Sint-Pieters mannen van Leeuw*, een door de hertog van Brabant geprivilegieerde groep, «*gens de minie*», «*sainteurs*», *homesfamilae*. Zij onderscheiden zich vooral in de 13e en 14e eeuw in Brabant door het verschil van verplichtingen tegenover de hertog ten overstaan van de andere sociale klassen. Dit verschil kwam vooral tot uitdrukking in de economische toestand van deze klassen. De *meissenelieden* waren meestal welhabende lieden.

(1) Revue d'histoire et de Philologie, jr. 1934, blz. 794 vlg.

(2) G. Desmarez, Le Problème de la Colonisation franque, ABB, 1925.

(3) P. Bonenfant, *oc.*, blz. 804.

(4) G. Desmarez, *oc.*, blz. 72.

die door de hertog voor legerdienst konden opperoepen worden en daardoor ook van bepaalde voorrechten genoten, tegenover de minder bevoorrechten, de *coassaten*, die in de plaats de *stallia* betaalden en best beschreven worden als volgt: «de ketere die nicht plegh odir perde hebben» (5). Oorspronkelijk slechts van mekaar onderscheiden wegens de economische toestand, werd dit onderscheid in de 14e eeuw in het plaatselijk recht vastgelegd vanaf de geboorte. P. Bonenfant meent dat de oorsprong van beide sociale kasten opgaat tot de 11e-12e eeuw, de tijd toen de hertogen hun staten oprichtten, dus niet vóór de jaren 1000.

Tot zover de oorsprong van de *meiseniers* volgens P. Bonenfant en G. Desmaretz. Preciseren wij de terminologie nader. Eerstens is het etymologisch verband de *meissenelieden* gelijk te schakelen met *mansionarii*, d.i. lieden die één of meer manslieden *Meisseniers* zijn de «gens de mine» of «maissiede». Dit betekent dat etymologisch de *meisnie* niet komt van *manus*, maar wel van *manisio*, dus van «mansionatus» of «la maisonnie». Volgens P. Bonenfant is in het diets de *mansionarius* niet de *meissenier*, maar de *mansionaris* (6). Wat zegt Dr. J. Lindemans nu over de *meissenier* en *kossaten*? Etymologisch is de *meissenier* *mansionarius*, de houder en bewoner van een hof, een *mansio*, in tegenstelling met een *kossaat*, *cassatus*, een bewoner van een *casa*, een hut. Bij het hof hoorde een hoeveelheid gronds, wel verschillend van streek tot streek, maar in Brabant, inzonderheid te Grimbergen ongeveer 36 bunder groot, ingedeeld in drie percelen van ongeveer 12 bunder (een *mansus*), één in elk der drie *velden* van de gemeente gelegen. De *meisseniers* kunnen wij beschouwen als de grote boeren tegenover de kleinere landbewoners, die maar over enkele dagwanden beschikten en die men nog in West-Brabant, *cossaaten*, *kossaards*, *kossaerde mensen* noemt (7). In latere tijden wanneer velen zich nog in Brabant op hun *meisseniersbloed* beroepen in de 15e tot 18e eeuw, zien wij dat de etymologische betekenis van het woord niet meer van toepassing is. Onder hen komen nog wel grote boeren voor, maar ook neringdoeners, ambachtslieden, ambtenaars en zelfs landlieden, die men veel eerder als *kossaten* zou beschouwen. Het woord dekt dus een ander begrip. In elk geval blijft het een rechtsterm voor een bevoorrecht stand van landlieden, die kunnen vergeleken worden met de meeste buitenpoorters van vrijheden en steden en die vooral de vrijstelling van het betalen van het recht van de *dode land* en *karweien* genieten. Zij kunnen alleen voor hun eigen schepenbank gevonnist worden (8).

De tienduizenden *meisseniersnamen*, die J. Lindemans geeft, komen vooral uit het Land van Grimbergen. F. Vennekens in

(5) Med. W., 2551.

(6) P. Bonenfant, o.c. blz. 800-01, steunend op gegevens van Prof. Van Loey.

(7) J. Lindemans, Van *meisseniersbloed*, blz. 1.

(8) Ibidem, blz. 1.

zijn werk «*La Seigneurie de Gaesbeek*» (9) spreekt herhaaldelijk over de *mansionarii* en *meisseniers* van dit gewest.

De *mansionarii* van Gaesbeek waren vrije landlieden, die een goed in erfpacht sibaatten, mits deze te betalen in natura of geld en bovendien voor bepaalde werkprestaties ten dienste van de heer stonden (de *corweiden*). Zij werden houders van een erfgoed, waarvoor zij een bepaalde erfeijs betaalden. Later werd het oude erfgoed cijnsgoed wel eens onderverhuurd en verbrokkelde in kleinere delen. Volgens F. Vennekens waren in het Land van Gaesbeek de *servi mansipia* en *cossati* de laten van het domein (10). Naast de poorters hadden wij nog te Gaesbeek de *Sint Pietersmannen* of *meisseniers*, *asseinteurs*, *santems* genaamd (11), behorend tot de *familia ducis*, de ondergeschikte *ministeriales* van de hertog; ze waren de getrouwen van de hertog.

Ze mogen dus niet verward worden: *meisseniers*, *meisseniers* of *meisseniersmannen* (*mansionarii*) zijn geen *maissieden*, vrije *meissenelieden* (*maissniers*) zegt F. Vennekens uitdrukkelijk. Deze laatste vormden een bevoorrechte stand, nl. de *Sint Pietersmannen* en *maisslieden*. Bijgevolg niet alle *mansionarii* waren *meissenelieden*, alleen dezen die de voorrechten genoten van de Sint Pietersmannen, de *familia ducis*. Hieraan wordt nog steeds in de 18e eeuwse *meisseniersbrieven* herinnerd, o.a. in 1788: «dat sy affirmeerden ... dat de vs. comparanten sijn vrije *maisseniersvrouwen* van Sinte Peeters tot Loven toebehorende den hove ende huise van gaesbeke...» (11/12).

Ziedaar de verscheidene opvattingen over *mansionarii*, *meisseniers* en *kossaten*. Deze uiteenzetting bleek ons noodzakelijk om de teksten uit het archief van de abdij Grimbergen uit 1223 en later, alsmede de lijst van de *mansionarii* van Grimbergen en Amelgem uit 1307 hieraan te toetsen.

In het abdijsarchief bevinden zich volgende stukken:

1° *Copia cartae mansionariorum*

1 Martii 1223.

1 Junii 1253 «Vidimus».

Noverint universi quod nos Johannes, abbas Haffligenensis, Cameracensis diocesis et sancti Benedicti ordinis, legimus, vidimus et diligenter examinavimus litteras non rasas, non abolitas, nec in aliqua sui parte viciatas, sed integras et bene sigillatas, prout prima facie apparebant secundum modum sequentem:

Nos Arnoldus, dominus de Grimbergis et de Perweis, notum facimus, universis, tam presentibus quam futuris in perpetuum, quod dominus Hesoulinus (sic), abbas ecclesie beati Petri Grimbergensis, contulit quedam aïodia, existentia in domino nostro,

(9) Afligem, 1935, blz. 131 vlg.

(10) F. Vennekens, o.c. blz. 134-36.

(11) Ibidem, blz. 137-38.

(12) F. Vennekens, o.c. blz. 139-140.

in terra Grimbergensi: pluribus mansionariis, qui quidem mansionarii tenentur dicto abbati et successoribus suis in perpetuum ad talem servitatem, quod ipsi singulis annis, quotiens cumque fuerint requisiti, in tenendo prestabunt unum famulum vel ancillam vel solvent sex denarios pro qualibet dieta, et in limando unum famulum bis in anno, vel bis solvent sex denarios pro quolibet premissorum. Sub tali etiam conditione quod ipsi nullum habent terminum, sed de anno in anno cum solutione sui census (Ms. census) possint amoveri (Ms. amoveri), si dicto domino abbati vel suis successoribus visum fuerit expedire.

Actum in villa nostra, in Grimbergis, anno Incarnationis Dominice M.CC. vicesimo secundo, prima die mensis Martii.

Et quia nos predictus abbas Hassligerensis has litteras veras et bonas, prout superius declaratum est, invenimus, sigillum nostrum in testimonium veritatis duximus apponendum.

Datum anno Domini M.CC. quinquagesimo tercio prima die mensis Junii.

Ex. Cartul. II, fol. 240

2^o De exemptione mansionariorum nostrorum in Grimbergis

Oct. 1225.

Gerardus, dominus de Grimbergis, universis fidelibus presentem inspecturis paginam in domino salutem. Vestra noverit universitas quod ego de consensu Agnetis, uxoris mee, omnibus hominibus et censuariis et mansionariis Grimbergensis ecclesie in terra mea constitutis, omnes tallias et exactiones condonavi in perpetuum et remis.

Ego Agnes, uxor domini Gerardi de Grimbergis, prelatam condonacionem et remissionem approbo et ratam habeo et gratam in omnibus et acceptam.

Datum anno Domini millesimo CCXX quinto, mense Octobri.
Ex Cartul. I, n. 95.

3^o In het «Antiquum Registrum Bonorum, a^o 1307, in het altdijarchief, f. 38-39, lezen wij het volgende, samen met de lijst van mansionarii van Grimbergen:

Isti sunt mansionarii nostri qui tenantur nobis ad talem servitatem quod ipsi nobis singulis annis quotiescumque, que fuerint requisiti in tenendo prestabunt unum famulum vel ancillam vel solvent VI denarios pro qualibet dieta et in limando unum famulum, bis in anno, vel (bis staat in 1223) solvent VI denar pro quolibet premissorum sub tali etiam conditione quod ipsi nullum habent terminum, sed de anno in annum possunt amoveri, si nobis visum fuit expedire. Ut si nobis infidelis obloquens inobedientes et contra nos mala machinantes fuerint possunt a nobis de martio in martinum cum solutione sui census repudiari. In mutatione sui juris vendens solvet ii sol. monete currentis et totidem emes.

In matrimonii vero ipsorum contrahendis et in morte solvent ii sol. et in permutationibus nostrum censum consuevit meliorare.

Primo Henricus de molendino tenet I jorn. et XXVIII virg. ante curiam Henrici de lire pro XII sol. VI cap. et C ovis.

Item Elvsaeth buggenhouts I jorn. et XIX virg. pro IX sol. III cap. et C ovis.

Item Alysia de aquis (later Johannes de Withe) I jorn. et XXXIII virg. pro VIII sol. III cap. et C ovis.

Item Johannes esselere (later Johannes de Withe) I jorn. XI virg. minus pro IX sol. III cap. et C ovis.

Item Laurentius superde de laben (later Henricus Gossart) I jorn. et II virg. pro VI sol. VI cap. et CC ovis.

Item Arnoldus de novosarta (later de boevenweghe) I jorn. XXV virg. pro X sol. III cap. et C ovis.

Item Egidius faber (later Henricus berben) LXX virg. pro VIII sol. II cap. et L ovis.

Item idem (later symon faber) de loco ubi fabrica sua II sol. Item idem (later Nicholas faber) de LXXIII virg. super

quos ipse moratur pro VI s. III cap. et C ovis.

Item Johannes bock (later Gossuimus tielen) LVIII virg. pro III sol. II cap. et L ovis.

Item Clemencia duelsacs (later gosuinus tielen) LVIII virg. pro III sol. II cap. et L ovis.

Item Clarissia (later Walterus) halvetongs de orto suo quod pertinet ad pirantiam C ova solvit nobis.

Item Johannes vos (later Wilhelmus pistor) tenet curiam et partem terre juxta curiam que nostre fuit.

Item Laurentius cocus (later Johannes coverijs) de orto suo quod pertinet ad pirantiam, dat nobis CC ova.

Item Robertus famulus abbatis II s. et I cap. et L ova.

Item Henricus filius roberti XVIII den. I cap. et XXV ova de XXVII virg.

Item gertrudis barbarotis 1/2 jorn. et III virg. pro XII sol. II cap. et C ovis.

Item Henricus scotelman (barbotensor) XXX virg. pro VI sol. II cap. et 4 ovis.

Item Willelmus faber XXXIII 1/2 virg. XII sol. et III cap.

Item Johannes moensone XXIII virg. pro VI sol. et II cap.

Item Egidius cupere XXIII 1/2 pro VI sol. et II cap.

Item Johannes (Henricus) esselere XIII 1/2 virg. pro V sol. et C ovis.

Item Willelmus herenbolle VI virg. pro XXVI den. III cap. et C ovis.

Item Arnoldus de wachteke (Will. Backe) XIII 1/2 virg. pro III sol. et III den. II cap. et C ovis.

Item Aleidis de seatbroek XIII 1/2 virg. pro VI sol. II cap. et CC ovis.

Item Sigerus mercator (later Judocus) XIII 1/2 virg. pro VI sol. III cap. et C ovis.

Item Margareta de perka (later Johannes philippi) XX¹/₂ virg.
 Item Henricus de perka IX virg. cum quarta parte.
 Item Symon pistor (later Jo. de pomero) XII virg. cum wens nog gekend hebben in de 19e en zelfs in deze tijden.
 Daaruit volgt m.i. dat het hier niet zo zeer gaat om het quarta parte pro XV sol.
 Item Johannes filius symonis notarii XIX virg. pro VIII sol. V cap. et C ovis.
 Item Henricus bake (later H. de biest) XI virg. pro III sol. I cap. et L ovis.
 Item Henricus scotelman (later dominus gelinus de Tumba) XXIX virg. pro XIII sol. et II cap.
 Item Johannes mule VI virg. pro XII sol. et II cap.
 Item Symon notarius XLIII virg. pro V¹/₂ sol. IIII cap. et C ovis.
 Item Henricus tonsor XLIII virg. pro VI¹/₂ sol. V cap. et CL ovis.
 Item Willelmus de pomerio (later Egidius de ossele) XXX virg. pro VII sol. V cap. et C ovis.
 Item petrus de Rode 1 jorn. XI virg. minus pro IX sol. VI cap. et C ovis.
 Item Ida de Vorde 1 jorn. XXII virg. minus pro VII sol. III cap. et C ovis.
 Item margarita sancti Spiritus 1 jorn. XII virg. minus pro IIII¹/₂ sol. III cap. et LX ovis.
 Item Johannes de Aloist LX¹/₂ virg. pro III cap. et C ovis et XII den., qui remanent nobis et VI sol. quos habet custos noster).
 Item relieta boschmans XLIII virg. pro IIII sol. II cap. et C ovis.
 Item gosuimus de puteo 1 jorn. et 1 virg. pro XII den. IIII cap. et C ovis, et domus quod ibidem situm ipse et ejus uxor suis eupensis in suo robore conservabunt.
 Item Johannes scinkel LII virg. pro V sol. II cap. et C ovis.
 Item Otto sassor LII virg. pro VIII sol. II cap. et C ovis.
 Item Katherina relieta desberen 1 jorn. et III virg. pro X sol. VI cap. et CL ovis.
 Item Symon dovenscieter 1/2 jorn. et II virg. pro VI sol. IIII cap. et C ovis.
 Item Otto sassor 1 jorn. pro XIII sol. (later XX sol.) IIII cap. (later VII) et CL ovis.
 Item Willelmus tais 1 jorn. et XXII virg. pro VIII (later XIII) sol. IIII (later V) cap. et C ovis.
 Item Leonius vetteborse 1 jorn. et VIII virg. pro X sol. IIII cap. et C ovis.
 Item Elvsaabeth de malren 1 jorn. XV virg. minus pro IIII¹/₂ sol. IIII cap. et C ovis (later pro XII sol. VII cap. et CL ovis).

Item Egidius de Spreeth (later Elvsaabeth de hamme) XXXIV virg. pro XXX den. II cap. et L ovis.
 Item Iulie hannemanne de werde XXXVII virg. pro XXVII den. II cap. et C ovis.
 Item beatrix de vliedere 1 jorn. XVIII virg. minus pro VII sol. VI cap. et C ovis.
 Item Johannes screinre 1 jorn. XVIII virg. minus pro VIII sol. VI cap. et C ovis.
 Item Gerardus sorabe 1 jorn. XV virg. minus pro VIII sol. VI cap. et C ovis.
 Item nota relieta Willelmi clerq. 1 jorn. X virg. minus pro VI sol. VI cap. et C ovis.
 Decima a domo Roberti famuli abbatis solum pertinet ad nos usque ad locum istum.
 Item gerardus de trille 1 jorn. et VII virg. XXV sol.
 Item Egidius de Stalle 1 1/2 jorn. XXIII sol.
 Item Sigerus maeger 1 jorn. et V virg. XV sol. IIII den. minus.
 Item Henricus happaert 1 jorn. et XV virg. pro XV sol. IIII den. minus.
 Item Henricus de Ghele 1 jorn. et XX virg. pro XVII sol.
 Item Egidius faber 1 jorn. et XIX virg. pascue juxta biest pro XXX sol. et V cap.
 Item Johannes de palude (de quaderebbe) III jorn. et IIII virg. pro XXXV (later XL) sol. VIII cap. et C ovis.
 Item Willelmus (Johannes later) de pomerio de 3 jorn. quos tenet a nobis in loco qui de vliederken versus Beighem hereditarij XI sol.
 Item Robertus famulus abbatis 1 jorn. et II virg. apud wesenhaghe pro XIV sol. IIII cap. et C ovis.

Antiquum Registrum
 bonorum a° 1307.
 f. 38.39.

4 In hetzelfde register staat ook f. 11v. a° 1307 en aangevuld in 1319 een lijst «De mansionarii nostri in Amelreghem». Buiten Grimbergen en Amelgem had de abdij geen mansionarii in haar andere domeinen. Dit is wel eigenaardig.

Isti sunt mansionarii nostri in Amelreghem eo jure quo in Grimbergi Egidius Retro ecclesiam. Willelmus Hinnebeen 1/2 bon. XII virg. pro IX s. VI caponis V pullis et C ovis. Item 1/2 bon. et VII virg. pro XX s. (ab anno domini MCCC XIX ad XII annos ad natale) (s. van later). Item Johannes Trilman 1/2 bon. VI virg. in pascue pro X s. VI pullis et VI libris cere. Item Walterus de Elewite 1 jorn. et XXV virg. Item 1/2 bon. XIX virg. pascue pro XIII s. IIII capon. VI pullis et C ovis.
 Item Hermannus plachere 1 jorn. et III¹/₂ virg. m. et LII virg. pascue pro X s. III capon. III pullis et L ovis.
 Item maria splaekers 1 jorn. III¹/₂ virg. m. et LII virg. pascue pro X s. III capon. III pullis et L ovis.

Item Gertrudis filia Michael I joni. XIII virg. in pro VII s. VII cap. et C. ovis.

Item Henricus Wale I joni. et XVIII virg. pro VIII s. V cap. et V pullis.

Item Margareta de husco 1/2 bon. et XIV virg. pasque pro X s. et V pullis.

Item Katherina Raets 1/2 bon. et V virg. pro X s. et V cap.

Item Gertrudis de Ophem 1/2 bon. XII virg. pasque pro X solidis eujus nigrorum et III capon.

Tot hier de teksten. Wij hebben ze al willen geven opdat de lezer zich een klaar idee zou kunnen vormen en de vraag beantwoorden: zijn deze *manstonarii* de eerste *missioners* of niet van Grimbergen? Hebben zij iets gemeens met de *casati*?

Bij nuchtere ontleding zeggen de teksten het volgende. De *manstonarii* van Grimbergen zijn tegenover de abt van Grimbergen in gevolge bijzondere toelating van de heer van Grimbergen uit 1223, elk atzonderlijk verplicht «ad talem servitutem» (erfdienstbaarheid) om elk jaar, telkens zij worden opgeroepen, te geven een knecht of meid - *unum famulum vel ancillam* - ofwel te betalen 6 deniers voor elke werkdag «in festis» en «in festo unum famulum» tweemaal 's jaars of telkens te betalen 6 deniers voor elke persoon.

Bij verandering van rechtstoestand betaalt de *manstonarius* 2 solidi. Van jaar tot jaar kan de heer, d.i. de abt ze doen ver wijderen van het door hen gehouden goed, indien het hem goed dunkt en zij niet voldoen aan hun verplichtingen. Ter gelegenheid van huwelijk of ook bij het afsterven betalen ze 2 solidi. Ter gelegenheid van een «permutatio» mogen de cijzen worden aangepast.

Bovendien onthieven heer Gerard en zijn vrouw Agnes voor genoemde *manstonarii* in 1225 van «omnes tallias et exactiones». Vooral deze bepaling is van het grootste belang. De akte van 1227 is een echte ontvoogdingskeure voor de *manstonarii* van de abdij.

Het belangrijkste punt is wel de datum en de wijze waarop dit geschiedde. De oorkonde van 1223 vermeldt het zeer duidelijk. Het was de grote Grimbergse abt Hellesco die het initiatief nam, het aan heer Arnoud van Grimbergen voorlegde, die het bekrachtigde. Abt Hellesco bezat grote allodia te Grimbergen en schonk deze aan verscheidene *manstonarii* «quidam allodia existens in dominiu nostro, in terra Grimbergensi, pluribus *manstonariis*».

Leggen wij hier even de nadruk op enkele rechtstermen.

1° de geschonken goederen zijn *allodia*, vrije gronden.

2° in *dominio nostro*, zegt Arnoud. Hij handelt dus als vrij heer.

3° Herhaaldelijk wordt gezegd aan de *ecclesie beati Petri Grimbergensis* (1223); «omnibus hominibus et censuariis et manstonariis Grimbergensis ecclesie» (1225). Dit betekent dat de verleende privileges alleen slaan op de mannen van de abdij kerk, meer in het bijzonder volgens de titels, die in Cartularium I en II bovenaan worden gezet en voor Cartularium I bepaald voor 1240 geschreven, op de *manstonarii* toepasselijk zijn, daar wij steeds bovenaan lezen «De exemptione manstonariorum nostrorum in Grimbergis» (1225) en «De iuribus manstonariorum» (1223).

Het is dus zeer duidelijk dat het initiatief kwam van abt Hellesco, en slechts slaat op zijn «*manstonarii*».

Bovendien stellen wij een geleidelijke evolutie van de rechtstoestand in verzuimende zin vast tussen 1223 en 1307. De eerste oorkonde bepaalt klaar de rechtstoestand: *manstonarii allodia* van de *abdykerk* houdend. Het wordt een erfdienstbaarheid «*in perpetuum ad talem servitutem*». Het is een gans nieuwe rechtstoestand die ontworpen wordt. De tweede oorkonde van Arnoud en Agnes, opvolgers van Gerard, gaat veel verder en ontslaat niet alleen de *manstonarii*, maar ook «omnibus hominibus et censuariis ECCLESIE Grimbergensis» van alle *tallia* en *exactiones*. Dit is een ware ontvoogdingskeure.

De derde oorkonde van 1253 is een vidimus, gegeven door de abt van Affligem, Johannes, die een bevestiging is van de oorkonde van 1223. Het moet wel van belang zijn geweest amper 25 jaar na de afkondiging van de ontvoogding, zulks te bevestigen. Het laat zelfs vermoeden dat het in het Land van Grimbergen als iets uitzonderlijk belangrijks moet zijn geweest. Het vierde stuk staat in het *Registrum antiquum honorum* van 1307 en mag doorgaan als een nadere omschrijving van de rechten van de *manstonarii*. De twee eerste oorkonden werden algemener geformuleerd. De tekst van 1307 laat vermoeden dat tal van moeilijkheden met de vrijgevochten *manstonarii* - *si nobis infidelis obliquentes, inobedientes et contra nos mala machinantes fuerint* - in de loop van de 13e eeuw waren opgetreden. De tekst beschrijft ze onder meer. Daarenboven werd de termijn van «*in perpetuum ad talem servitutem*» tot «*nullam habent terminum, sed de anno in annum possunt amoveri, si nobis visum fuit expedire*». Ook wordt het regime van de *tallia* in zekere mate opnieuw ingevoerd «*In matrimonis . . . in morte et in permutacionibus nostrum eorum conservamus meliorare*».

Slotson

Welk is nu het besluit dat wij uit die teksten kunnen halen? Waren de *manstonarii Grimbergensis ecclesie* *missioners* of niet?

Op het eerste gezicht zijn wij geneigd er *missioners* van te maken zoals zij in de latere schepenbank geboekt staan. En wel om volgende redenen. Het is de heer van Grimbergen in 1223

heer Gerard in 1225 heer Arnoud en zijn vrouw Agnes, die de keure verlenen. «*In domino nostro*» zegt de tekst van 1223. Die heer bezat dus nog in 1223 de macht buiten de hertog om *eigenhandig* vrijheden aan zijn onderdanen te verlenen. Dit is ongetwijfeld een groot voorrecht, dat de vroegere macht van de Berthouds onderstreept. Het is daarenboven een macht, die wijst op een grote zelfstandigheid, zeer hoog opklimt en niet werd ontnomen door de hertogen na hun val in 1159. Dit staat gelijk met de macht, die graaf Godfried van Leuven in het Land van Gaasbeek bezat in dezelfde periode, 1236, waarin ook de vrije meierie begrepen was. Grimbergen en Leeuw vormen aldus twee typische voorbeelden, die G. Des Marez deden zoeken naar een andere ethnische oorsprong van de bewoners dezer dorpen. Wat er ook van zij, beide, Leeuw en Grimbergen behielden hun eigen meiseniers doorheen de tijden.

Naast dit eigenhandig optreden van de heer van Grimbergen in zijn *dominium*, stellen wij vast dat de verleende voorrechten alleen slaan op de houders van *allodiale* goederen en geen andere. Dit ook onderstrepen wij voor wat de meiseniers betreft en wetigt ons overhellen naar de thesis «*mansionarii meiseniers*», daar zulks van oorsprong af een bevoorrechte stand aanwijst. Ten derde hebben wij «*ecclesie Grimbergensis*» Abt Helesco's opvatting ligt aan de basis. Hij schept een nieuwe sociale klasse, door zijn allodia te verdelen onder de houders ervan en hun van meet af een nieuw statuut te doen verlenen door de heer van Grimbergen. Hier valt vooral de treffende gelijkenis op met Leeuw, waar de meiseniers «*homines Sancti Petri Lovaniensis*» zijn, en te Grimbergen eveneens mannen worden «*ecclesie sancti Petri Grimbergensis*». Beide behoren aldus tot een *familia ecclesie*. Zij staan aldus onder kerkelijke bescherming langs en met de heer om (13).

Een vierde vaststelling volgt uit de lijst van *mansionarii* van 1307. Doorgaans gaat het er om kleine partijen grond, 1 dagwand en enkele roeden te Grimbergen, te Amelgem gaande van 1 dagwand tot maximum een half bunder. Wanneer wij de ligging van de stukken opzoeken in de latere kaartboeken en de sociale stand van de houders nagaan, stellen wij vast dat de *mansionarii* meestal tot eenzelfde sociale klasse van mensen behoren. Het zijn voelal stielmannen, ambachtslieden, vele vrouwen en weduwen in 1307-1319. Grote pachters komen niet in de lijst voor. Het komt ons voor dat de *mansionarii* uit de 13e-14e eeuw te Grimbergen mensen waren, die naast hun ambacht een stuk grond bewerkten, waarvoor ze de hulp van grote pachters inriepen om het om te ploegen, enz., en als tegenprestatie op bepaalde dagen bij de oogst b.v., gingen werken op het hof, zoals wij dat trouwens nog gekend hebben in de 19e en zelfs in deze tijden.

(13) Vergelijk J. Calbrecht, De oorsprong van de Suite Peetersmannen, Leuven, 1922 - Errera, Les Manoirs, Brussel, 1891 - L. Verriest, Le servage dans le comté de Hainaut, blz. 171 en 212.

Daaruit volgt nu dat het hier niet zo zeer gaat om het begrip «*mansionarii*», maar eerder «*meiseniers*», zoals P. Bonenfant het heeft omschreven. Het gaat er meer om de plek grond, die zij *bevoenen*, dan om de uitbating van grote percelen, wat niet uitsluit dat ook die percelen grond, hoe klein ook, mede telden om hun rechtstoestand te bepalen. Onthouden wij bovendien dat het steeds gaat om *allodiale* gronden!

Leggen wij ten vijfde nog eens de nadruk op het feit dat de Grimbergse abdi op slechts twee plaatsen *mansionarii* heeft gehad, nl. te Grimbergen zelf en in hun oud en voornaam allodiaal goed te Amelgem, dat ze in de 12e-13e eeuw zelf ontgon met eigen volk - lekenbroeders - onder de leiding van een *villanus*, een kanunnik uit eigen midden.

Noteren wij bovendien dat volgens de vergelijkende gegevens, die wij konden trekken uit de lijsten van *mansionarii* en de kaartboeken, de *mansionarii* van Amelgem bijna allen rondom de kapel van Amelgem woonden en hun stempel hebben gedrukt op de parcellaire verdeling van de grond rondom de kapel.

Deze vijf redenen roepen ons de *mansionarii ecclesie Grimbergensis* gelijk te schakelen niet de *homines Sancti Petri Lovaniensis*, die te Leuven ook *meiseniers* werden genoemd.

Dit is onze overtuiging. Er blijft echter nog een laatste of belangrijke vraag, waren er dan in het Land van Grimbergen, buiten de *mansionarii* van de abdi, geen andere meiseniers, waar van de schepenbanken in de 16e-17e-18e eeuw zo menigvuldig gewagen? Ja, zeker. Maar dezen hoorden rechtstreeks tot de afstammelingen van de *mansionarii* van de heer zelf, die, alhoewel wij er tot heden geen oorkonden over vonden, waarschijnlijk van eenzelfde statuut genoten als deze van de abdi.

Indien wij deze twee mogen aan mekaar schakelen - en dit is zeer waarschijnlijk - dan hebben wij dank zij de oorkonden van 1223 en 1225 - naar onze bescheiden mening de oorsprong van de meiseniers van Grimbergen gevonden. Aan de ene kant de meiseniers, rechtstreeks door de heer van Grimbergen krachtens zijn macht geëmanicepeerd, aan de andere zijde deze van de abdi, door toedoen van de grote abt Helesco in het leven te roepen en bekrachtigd door de heer.

Een laatste punt: *Mansionarii Grimbergenses - kossaten?* Wanneer wij de lijsten van Grimbergen en vooral die van Amelgem doorlopen, zou men op het eerste gezicht denken dat de *conditio* van deze *mansionarii* niet veel beter is, vooral te Amelgem, dan deze van een kossaat, maar bekeken in het licht van de teksten van 1223 en 1225 is er geen het minste verband.

Nog in de 16e eeuwse eijnsboeken van abt Velasco van Grimbergen komen *mansionarii* voor, maar later verdwijnen ze in de registers.

